

დინება. ეს ყველგან ესე ჭსტნეს და ამიტომაც კვ სსშუ-
ლებს თითქმის ყველგან დაწესებულ იქნა და უა-
ყოფილი.

სულ სსკა არის, როცა უმაღლეს მთავრობას თვის
მეთვალ-უურეთ, მოსკლეთ და ადგილობრივთა საქმეთა
გამტეთ თვით ადგილობრივი, მცხოვრებნი ჭყვანან. მათ
ურეთ იცანს თავისი ვითარება, ურეთ იცანს თვისი საჭი-
როება, ურეთ იცანს თვისის თავის მოვლა, თვისთა საქ-
მეთა ზატრონობა. ამ შემთხვევაში ერთის მხრით—ყო-
ველის გუთისი ჭკმისაღიტი საჭიროება, უტყუარნი ტვი-
ვილი, გულწრფელი და მართალი წადილი მთავრობამდე
მისწევლია, მეორეს მხრით—უმაღლესის მთავრობის სა-
ერთო მხრუნველობა ერთნაირის გულის ტვივილით,
ერთნაირის მადლით ყოველს გუთსემდე მიწვდენილია,
მორიგებული და მოფენილი.

აქედამ ცხადია, სად უნდა დაიდვას სამზღვარი უმაღ-
ლესის მთავრობისა და თვით-მმართველობის შუა. უმაღ-
ლესი მთავრობა, რა სახისაც უნდა იყოს, საყოველთაო
საქმეთა მხრუნველი და მოღვაწია, ესე იგი, იმ საქმეთა,
რომელნიც არამც თუ ყოველს ნაწილს, არამედ ყოველს
ჭკვეურდომს ერთნაირად და ერთგვარად შეეხება და
რომელნიც საერთო, საყოველთაო კეთილდღეობისათვის
ცნობილია. მაგ ვკანნი საქმენი ეკუთვნის საყოველთაო
კანონ-მდებლობის წარმოებასა, საყოველთაო ფინანსთა
(შემოსავალ-გასავალის) მოძრაობასა და საყოველთაო
მხედრობის განწყობილებასა. ესე ყოველი სელშეუვალი
გუთნილება უმაღლესის მთავრობისა, და თვით-მმარ-
ველობას, როგორც კერძო სამმართველოს, ამ საქმეებში
სმა არა აქვს: იგი ემორჩილება ყოველს მას, რაც უმაღ-
ლესის მთავრობისაგან განტეულია, დაწვობილი და გან-
წესებული. თვით-მმართველობა ხელჭევიითა ამ შემ-
თხვევაში უმაღლესის მთავრობისა და საერთო კანონის
ადგილობრივი მცველია და აღმასრულებელი. რაც სა-
ხელმწიფოს საერთოს ვითარებას არ შეადგენს, იგი თვით-
მმართველობის უცილო გუთნილებაა. თვით მმართველ-
ბა თავის ადგილას ყოველის შინაურის საქმის გამტებელია
და მეორე; ყოველივე საერთო სახელმწიფო სარჯის და
სამსახურის ადგილობრივთა მცხოვრებთა შორის განმ-
წილებელია, ადგილობრივის საზოგადოების რიგისა და
წესის დამწყობია, მისის ზნეობის, ზატვიის, ქონების,
განათლების და ერთობ კეთილდღეობის მხრუნელია. ყოვე-
ლივე ამის მომქმედია იმადენად, რამოდენადც ყოველივე ეს
მის სამმართველოს წრეში მცხოვრებთა განკერძოებით შეე-
ხება და არ ეწინააღმდეგება საერთო სახელმწიფო კანონსა და
განკარტულებასა. აქედამ ჭსხას, რომ თვით-მმართველ-
ბა ერთის მხრით ადგილობრივის საქმეთა დამწყობია და

გამრიგებული, მეორეს მხრით უმაღლესის მთავრობის
სქლის-უფალი *) (исполнительный) ორდონა.

ამ სახით, იგი ერთსა და იმავე დროს ადგილობ-
რივის საზოგადოების ორდონაც არის უმაღლესის მთავ-
რობის წინაშე და უმაღლესის მთავრობის ორდონაცა წი-
ნაშე ადგილობრივის საზოგადოებისა.

ცხადია, რომ როგორც უნდა იყოს უმაღლესი მთავ-
რობა თვით-მმართველობითი, მონარსიული-წარმომად-
გენელობითი, თუ რესპუბლიკის სახისა—ერთშიაც, მე-
ორეშიაც და მესამეშიაც თვით-მმართველობა მშვიდობი-
ანად მოწყობა, საზოგადო წყობილებას არამც თუ ხელს
შეუშლის, არამედ ხელს მოუძარტავს, რადგანაც თვით-
ადგილობრივის საზოგადოების მოჭინახსულება და ამს-
თანავე უმაღლესის მთავრობის უკეთესი თვალი და ხე-
ლია, ყოველ გუთსემდე მიწვდენილი.

რუსეთშია მაგ თვით-მმართველობას დიდი
ფართო გზა გაესხნა უმაღლესის მთავრობისაგან და თი-
თქმის მთელი რუსეთი ამას სინარულით მიეგება. იქ ჭჭრ
სოფლის გლეხთა საზოგადოებას მიენიჭა თვით-მმართვე-
ლობის უფლება, მეტე მანრასა და გუბერნიას ერთად (ЗЕМ-
СТВО) და ამ სახით ყოველს განყოფილებაში დაიდგინა თვით-
მმართველობითი გამტეობა ადგილობრივთა საქმეთა. იგი
დიდისანია მოქმედებს ინგლისშიაც, საცა მონარსიული—
წარმომადგენელობითის სახის მთავრობასა და ჩრდილო-ამე-
რიკაშიაც, საცა რესპუბლიკაა. ეს მაგალითები ცხადად გვი-
ჩვენებს ჩვენს, რომ თვით-მმართველობა უმაღლესის მთავ-
რობის სსკა და სსკა გვარობასუდ არ არის დამოკიდე-
ბული; რომ იგი ყოველ გვარს უმაღლეს მთავრობას უს-
დებს.

თვით-მმართველობამ რომ თავისი ჩვეულებრივი ნა-
ყოფი მოიტანოს და თავის თავს არ უმტყუნოს, მისდა
შესაფერად უნდა იყოს მოწყობილი და დარტული. ამ
მოწყობაში არც ერთი მისი არსებითი გუთნილება და-
ვიწყებული არ უნდა იქმნას, არც ერთი ძირული არსი
არ უნდა დაინტვას. თუ ეს სიფთხილე არ იმანა და-
მანმა თვით-მმართველობა უფრო უქმი სიტყვა იქნება,
უფრო სასელი იქმნება, ვიდრე სასრავი.

უმთავრესნი გუთნილებანი თვით-მმართველობისანი
არინ: 1) ადგილობრივის საქმეთა ადგილობრივის გან-
სამართლების უფლება. ამასუდ არის დამუარებული მცხოვ-
რებთა ზატვიის, ღირსების და ქონების ნამდვილი მფარ-
ველობა და სელშეუხებლობა. 2) უმაღლესის მთავრობი-

*) „სქლის-უფლება“ სწორედ ამ არსით არის ხმარებუ-
ლი ჩვენის დასტულამაში. აქედამ არის წარმომადგარი სიტყვა
„მოსელი“. თვითონ დასტულამაში მეფის და მღვიანავის გან-
ხილების აღმასრულებელი კაცნი საერთოდ „სქლის-უფალი“
წოდებულ არიან.

საგან განწყობულის სარჯისა, — ბეჯარისა და სამსახურისა ადგილობრივთა მცხოვრებთა შორის განაწილება. ეს უკეთესი ღონისძიება რომ ყოველმა სამართლიანად და უმეტესად გადუსადოს სასელმწიფოსთვის შესახებდრი მოკვლეობა; 3) ადგილობრივის საჭიროებისათვის გარდასახადის დადგენა, გაწერა და აქედამ შემოსულის ფულის თავისუფლად გამოკება. 4) სხვა და სხვა წესისა და რიგის დადგენის უფლება ადგილობრივის საზოგადოების განხად, მატრამ ისე კი, რომ იგი წესი და რიგი საყოველთაო განხოს არ ეწინააღმდეგებოდეს; 5) ადგილობრივის საზოგადოების შიგნით დაწესების სწავლის მოწყობა და თავისუფალი გამოკება; 6) ადგილობრივის საზოგადოებისათვის მსრუწველობა და დონისიების მონაძრება; 7) ადგილობრივის საზოგადოების საზრდოებისათვის თავდაზივის დაჭერა და დონისიების მონაძრება; 8) ადგილობრივის გზებისა, სიღებისა კუთება, მოკლა და თავისუფალი გამოკება. 9) უმაღლესის მთავრობის წინაშე უმადგომელობა ყოველს მასხედ, რაც ადგილობრივის საზოგადოების საჭიროებას და მოთხოვნილებას შეადგენს.

უმთავრესნი საფუძველნი თვით—მართველობისანი არიან: 1) სმა და არსკანის უფლება მინიჭებული უნდა ქქანდეს ყოველს ადგილობრივს მცხოვრებსა, რაკი სრული წლოვანია; მამსადაცე ყოველს მოკვლეობაშიაც ყოველს მცხოვრებს წილი უნდა ედვას; 2) ადგილობრივის სამმართველოს სელქვეით უნდა იყენენ ყოველნი, ვინც კი სამმართველოს წრეში ქსცხოვრობს., აქ რეგორც შირკელს შემოსევევაში, წოდებათა შორის განყოფილება და ხარისების გადება მანებულისა და თვით-მმართველობის ბუნების წინააღმდეგია. 3) ადგილობრივი მონაძრეთენი აგრეთვე მონულებიცა უნდა ამოიჩიონ ადგილობრივთა მცხოვრებთა, 4) ყოველივე ადგილობრივის თანამდებობის მქონი კაცი ზასუსის მგებელი უნდა იყოს წინაშე საზოგადო სამართლისა და სამსჯავროსა და არა თვისთა უფროსთა წინაშე.

ჩვენის სასოფლო მმართველობის წესდებულებას ვინც თვალს გადაავლებს დაინახავს, რომ იგი ცოტად თუ ბევრად თვით-მმართველობის საფუძველზედ არის ამოყვანილი. ამის შემდეგ, რასაკვირველია, საბუთი აქვს დამიანს იკითხოს: თუ თვით-მმართველობა ეგ არის, მსე ყოველის მხრით და ყოველგან რად ისმის სამდუ-რავი სოფლის მმართველობაზედ? რატომ მაც თვით-მმართველობამ არ ააუვა სოფელი, თვით გლვსობა ეგრე უტ-ხმად რად უჩივისო?

ჩვენ ვეცდებით ამ საბუთიანს სიტყვას შესაფერი ზასუსი მივსცეთ შემდეგს წერილში.

საქართველოს მატრანე

ამიერ და იმიერ კავკასიის მცხოვრებთა რიცხვი გვარტომობისა და კვალად. — ზეტერბურღში დაბეჭდილამიერ და იმიერ კავკასიის ეთნოგრაფიული რუკა, რომელშიაც მოყვანილია კავკასიის მცხოვრებთა რიცხვი გვარტომობისა კვალბასედ. შემადგენელი იმა რუკისა უფ. რუტტისი გვიჩადის, რომ მასში მოყვანილნი ცნობანი სულ ბოლონდელის დროისანი არიანო. იმ რუკაში ესა დაყოფილი კავკასიის მცხოვრებნი გვარტომობის მიხედვითა:

I ქართველთა ტომისანი:

- 1) ქართველნი — — — 375,452.
- 2) იმერნი — — — 264,211.
- 3) გურულნი — — — 59,432.
- 4) მენგრულნი — — — 205,212.
- 5) ფშავნი — — — 12,490.
- 6) სუესურნი — — — 5,050.
- 7) თუშნი — — — 5,210.
- 8) სვანნი — — — 9,110.

II ირანის ტომისანი:

- 1) სომეხნი — — — 515,811.
- 2) რსნი — — — 75,604.
- 3) არბნი — — — 9,881.
- 4) თათნი — — — 64,656.
- 5) თალიშნი — — — 51,221.

III სლავიანის ტომისანი:

- 1) კელიგორუსნი — — 676,595,
- 2) მალორუსნი — — — 346,928.

IV ლიტველთა ტომისანი:

- ლატიშნი — — — 118.

V ბერძენთ-რომანელთა ტომისანი:

- ბერძენები — — — 10,517.

VI გერმანიელთ ტომისანი:

- 1) ნემენსნი — — — 9,475.
- 2) შოტლანდელნი — — 500.
- 3) სპარსელნი — — — 782.

VII კავკასია-ვასიის გუნდისანი (группа).

- 1) ავარელნი — — — 116,313.
- 2) ყუაულნი (ანდიელნი) — 3,693.
- 3) ქირდნი (ყარატელნი) — 4,952.
- 4) სვასენი — — — 2,142.
- 5) ბოდუელნი — — — 1,989.
- 6) იდუნნი (თინდისელნი) — 2,515.
- 7) ჭამალენნი — — — 2,418.

8) სკარტინელები — — — —	1,094.
9) დიდოელები (ტყნის) — — — —	4,010.
10) კაპუტელები — — — —	1,703.
11) სუენძასელები (ენსება) — — — —	568.
12) ბოთლისელები — — — —	1,102.
13) უდნი — — — —	300.
14) ჩახანნი — — — —	139,652.
15) ლეკნი — — — —	33,982.
16) ანტინელები — — — —	562.
17) დარდოელები (სურკილელები) — — — —	83,588.
18) ყარაყაითალები — — — —	5431.
19) ყუბანელები — — — —	3757.
20) თაბასარელები — — — —	14,667.
21) ალეულები — — — —	5,022.
22) ქიურინელები — — — —	105,688.
23) მუსადარნი (რუთულები) — — — —	10,009.
24) ნოსურელები — — — —	3,428.
25) კაპუტელები — — — —	659.
26) ბუდუსელები — — — —	3420.
27) ჯაქნი — — — —	9,767.
28) ხანაღუსელები — — — —	2315.
28) ყრინნი — — — —	3200.

567,649.

VIII კავკასია-შავის-ზღვის ტუნდისანი:

1) ადიღნი — — — —	75,360.
2) ყაბარდოელები — — — —	53,098.
3) აბსახნი — — — —	71,933.

IX სემიტელები:

1) ებრაელები — — — —	15,680.
----------------------	---------

X თურქო-თათრის ტომისანი:

1) თათრნი — — — —	828,203.
2) დარუმანდელები — — — —	22,917.
3) ყარახაელები — — — —	10,000.
4) ნოღაელები — — — —	75,415.
5) ყირგიზელები — — — —	11,554.
6) მასხელები — — — —	3,824.
7) თურქმენნი — — — —	3,207.
8) ყუმისელები — — — —	72,329.

XI თინის ტომის:

1) ესტნი — — — —	300.
------------------	------

XII მონგოლთ ტომის:

1) ყალმუსელები — — — —	10,374.
2) მუღანლელები — — — —	24,745.

XIII უცნობთ ტომისანი:

1) ბუშნი — — — —	131.
2) კურდნი — — — —	23,225.

სულ ამიერ და იმერ კავკასიის მცხოვრებნი არიან: — — 2,699,386.

— ტფილისის შემოსავალ-გასავლის სქემა, აღრიცხული 1877 წლისათვის, გვანახებებს ჩვენ, რომ ქალაქს ტფილისს ჰქონია: შემოსავალი 1876 წ. — — — — 339,551 მან. — — 1877 წ. კი მოკლიან — — — — 439,887 მან.

ამათ შორის:

ქალაქის ქონებიდამ და საიჯაროდრო მამულები — — — — 47,155. უმრავლეს ქონების პატრონთაგან მალი — 153,806. სავაჭრო და სარეწავლო ადგილები — — — — 54,671. ნოტარიუსთ სიგელთაგან და სხვა და სხვა საგნთაგან — — — — 36,360. საზინიდა და ერობისაგან მოხაშული — 147,895.

სულ დაიქვს — — — — 439,888 მან.

შარშანდელი შემოსავლის ვაში ყოფილა — 339,555. მასხადამე წლეკანდელი შემოსავალი შარშანდელზედ მეტია — — — — 100,336 მან. გასავალი 1876 წელს იყო — — — — 320,042. — — 1877 წლისათვის დანიშნულია — 429,404.

ამათ შორის:

ქალაქის საზოგადო გამგეობისათვის — 79,638. ქალაქის პოლიციის, საქიმო ნაწილისა და ტუსაღთა ციხისათვის — — — — 86,707. ქალაქის საზოგადო ქონებისა მოკლისათვის და ქალაქის კეთილ-გარეგებებისათვის — 67,847. სამხედროთა სადგომისათვის — — — — 131,582. ვალთა მოსაშორებლად — — — — 41,326. სხვა და სხვა გასავალი — — — — 22,304.

სულ ვაში გასავლის დაიქვს — 429,402.

შარშან 1976 წ. გასავლის ვაში ყოფილა — 320,042. მასხადამე 1877 წ. გასავლის ვაში მეტია შარშანდელზედ — — — — 109,362 მან.

— ჩვენ მოგვივიდა შემდეგი წერილი ტფილისის სემინარიის უფ. გუშინსკის პასუხის *) პასუხად:

„უფ. გუშინსკი ამბობს, რომ „სემინარიის ქართულის ენის კათედრა არის დანიშნული, მასწავლებლები ქართულის ენისა ყოველთვის ყოფილან.“ ჩვენც მაგს ვხივით, რომ ყოველივე ეს უმადლესის მთავრობისაგან მონიჭებული გვაქვს. მაგრამ უმადლესისაგან წართმეული 1872 წლიდან ქართულის ენის მასწავლებელი ხან იყო და ხან არა. უფ. ტურეპს კეზრო ეგ თანამდებობა და დიდად ცდილობდა კეთილსინდისიანად შეესრულებინა თავის მოვალეობა. მაგრამ უფ. გუშინსკის და რექტორის

*) უფ. გუშინსკის პასუხი „ღროების“ 35 №-ში იყო დაბეჭდილი.

კლერტინის შემწეობით უფ. ტურევივი სემინარიიდან დაითხოვეს და 1874 წლამდე ქართულის ენის მასწავლებელი სემინარიას არა ჰყოლია. ამ წლის ენენისთვეში მასწავლებელად დანიშნეს უფ. ტატივივი, რომელსაც თვითონ შევირდები ასწავლიდნენ ზოგ-ზოგ ხუცურს ასლებს, ასეთი მცოდნე გასლდათ ქართულისა. ამისთანა მასწავლებელმა უნდა ასწავლას ქართული ენა? ნუთუ ეს უმაღლესის მთავრობის კეთილ-ნების გაუქმება არ არის?

უფ. გუშინსკი ამბობს, რომ სემინარიის მოწაფენი, როგორც მომავალი სამედიცინო ქართულის მრეგლი-სა, აქვე სემინარიის იმართების ქართულის ქადაგებისათვისა. ამისათვის უფ. გუშინსკი აკითხებს მოწაფეთა ფილანტროპის, ინოკენტის, სმალენსკის, იაკიმოვის და ევსეის რუსულს ენასად წარმართქმულთა ქადაგებათა. იქმნება ეს ქადაგებანი ძალიან კარგნი იყვნენ, მაგრამ რუსულმა ქადაგებამ რომ ქართული ასწავლას მოწაფესა, მაგისი კი რა მოგასახლოთ. აბა უფ. გუშინსკი დაგვისახლოთ ერთი ქართულად თქმული ქადაგება, რომ მოწაფეებისათვის წაკითხებისას ენის გასამართავად. უფ. გუშინსკის მოსვლის შემდეგ სემინარიის ეგვლესიაში ქართულს ენასად ქადაგება სრულიად მოსზობალია. ესლა კკითხეთ: როგორ და რით იმართების მოწაფენი ქართულის ქადაგებისათვის?

უფ. გუშინსკი ბძანებს, რომ მოწაფენი ვაღდებულნი არიან რუსულს საეკლესიო გალობასთან შეისწავლან ქართული გალობაცა, ამისათვის დანიშნულია მასწავლებელია. ბატონო, ვჭსთქვით რომ მოწაფენი მოკალენი არიან ისწავლან ქართული გალობაცა, მას თქვენც სომ მოკალე იქნებით ასწავლათ ქართული გალობა. ასწავლით კი? რომ ბძანებთ მასწავლებელია ამისათვის, არ შეიძლება დაგვისახლოთ, ვინ არის. რომ არა გუავთ ეც მასწავლებელი ვინ დასახსლებთ!..

უფ. გუშინსკი ბძანებს, რომ უწმინდესი სინოდი თხოვლობს ქართულს ენას ისეთივე ადგილი ეჭიროს სემინარიისაში როგორც სხვა საგნებსა. ბატონო, ეგ ეგვლამ ვინათ, რომ უმაღლესის მთავრობისაგან ეგრე განწყობული, და ხვენ მით უფრო გეტყვიან გული, რომ უმაღლესისი მაგ წესს უშიშრად არღვევენ და ხვენს შვილთა თვის საუხუე-დედა-ენას ავიწყებინებენ.

უფ. გუშინსკი ბძანებს, რომ უწმინდესის სინოდის განკარგულებითა მოწაფენი ვაღდებულნი არიან იცოდნენ შესანიშნავნი წირილნი ქართულის საერო და საეკლესიო ისტორიისა. განა ეს სემინარიისაში აღსრულებსაში მოდის? აბა რომელი წირილი გიძლევიან მოწაფეთათვის, რომ ეც უწმინდესის სინოდის მოთხოვნილება მოწაფეს აქსრულებინა? მას თქვენი მოწაფე პ. გ—ვი ვაღდებული არ იყო თავის ქვეყნის ისტორია შეესწავლა? რად წაართვა

უფ. გუშინსკი, დასტუქსა, და მხოლოდ ცრემლით ხვეწნისა შემდეგ დაუბრუნა პ. გ—ვს ქართული სელნაწერი ისტორია? რით წაართვა ერთს მოწაფეს ქართული „დავითიანი“ მეორეს „საყმაწვილო გონა“ და ბიბლიოთეკაში შეიტანა? —

თუმცა ხვენში ქართული წარმოდგენა ისე სშირი არ არის, მაგრამ მინც დიდი ხანია არ დავსწრებივართ იმისთანა მშვენიერს ქართულს წარმოდგენას, როგორც წუხელ გაიმართა საზაფხულო თეატრში. წარმოდგენეს უფ. სუნდუკიანცის კომედია „სათაბალა“, რომსურდამ გადმოღებული. ეს წარმოდგენა მეტადრე მომქმდთა შინთა თამაშობით არის შესანიშნავი, ვიდრე თვითონ კომედიის შინაწით. დედა-საგანი ამ კომედიისა არის ერთი ამყამადც გასშირებული უმეტარი მოკლესა ხვენის ცსკრებისა — მაჭსკლით ქალის გათხოვება. ლაგი ნებს არ გვაძლევს აქ დაწერილებით გუამბოთ მკითხველს ეს კომედია. მხოლოდ ის კი უნდა აღვიჩროთ, რომ ამის დაწვესტოტა გადაჭარბებით გრძელი ლაზარავი მიუნდვიან მომქმედ შინთათვის ასე რომ კომედიის საგანს არ უხდება. ამ კომედიის საზოგადო სასიათი იმ რიგია, რომ მოქმედებს ჩქარა უნდა მიმდინარეობდეს. მაგრამ ჩინებულმა აღსრულებამ გერც კი შეამჩხვენსა მუერებულს ეს ნაკლეულკანება კომედიისა. მეტადრე სასიამოვნონი იყვნენ წარმოდგენაში ელ. უიფიანისა, უფ. კოსტ. უიფიანი და ვას. აბაშიძე. ხვენდა სამწუხაროდ, ბევრი მუერებული არ დასწრების წუხანდელ წარმოდგენას. ნუ თუ ქართული წარმოდგენა ისე სშირია, რომ მობეზრდა ვიდრე ხვენსა ზოგადლებს!

თავარ მეუზის სახე ბეთანის მკალესიაში

შენს წმიდას სასეს,
შვენებით სავეს,
სასიერებით განსსიკებულსა,
გუმზერ კრძალვითა,
თავან-ცემითა,
ცრემლ-მოჩუქული გემთსეკვი იფრსთა!

*

მინარის, — გიმზერ!
ეჭსწუსარ — და გიმზერ!
და ესრეთ მზეკა მსურს სიკვლილამდე,
არ გამოფხინილდე
რომ აღარ ეჭვრძნობდე
ჩემის სამშობლოს სულით დაცემას!....

*

უკავილევანი
 წაჯგობი შენი,
 შენის დიდების სსიგ-მოკლებული,
 აღარა ჭეშქანის,
 აღარ გვიბრწყინვის,
 შაკ-დროთა ძალით ფერ-წასდენილი!.... *

*
 და ვით წასუღსა,
 სიზმარსა ტკიბილსა,
 მზეს, დიდებულად ჩასგებულსა,
 ვიგონებთ შენს დროს,
 გული გვიმაგრეს,
 სრულად არ წაქსწყვეთ ცით შეჩისსულნი!....

*
 სნით დამაშკრალი,
 დაღონებული,
 შენადგვი შეიგვი მოკვლ ვედრებით:
 მოხედო ბედვრულს,
 შენს სატროფოს მამულს,
 და ჯვარით შენით აგურთხო კვლად,*)

შენი ივერი:
 იქმნეს ძლიერი
 საწმუნების გულსში დანერგვით!....

წმიდით საყდარით,
 ერთი მდიდარით,
 სწავლისა შუქით განათებული!
 ზნე ამაღლებით,
 შრომით, მსნობით,
 და განჭქრეს ზნელი უმეტრებისა!...

და გაგვიტოცნდეს,
 რომ კვლავც გავკვამეს,
 რუსთაველის ხმა გულის მიმტანი!....

*
 მარამ ცად თვალნი,
 გაქვს მიქრეულნი,
 და მე ვეღარ მტნობ დამტირებულსა,
 სულითა მოკვლეს, უღებად ქმნილსა,

*) ქარველებმა, შავი ღრუ, დაარქვეს სახელად ლანკოტეპურის და შაქამაზის შემოსვლასა, რომელთაც სრულებით გააოხრეს საქართველო.

*) თამარძევე ვოველოვის ჯვარითა აგურთხება ჯარსა, სა-ლაშქროდ განმსაღებულსა.

შორს შორეულსა,
 შენს უღირსს შეილსა!...

*
 ვა თუ რატ წასდეს,
 ვეღარ აღჭნდგეს,
 ვეღარ აღჭევადავს ხსლის შეგნებით?
 და რატ დაცვა,
 ის წარიტაცა,
 შეგმან ყოჩანმა, ვით უმწე მსხვერპლი?

*
 ჭე, ცრუ სოფელთ,
 დაუნდობელთ,
 შენში კეთილი სად არს ფერ-უცვლელ?
 დიდება ჩვენი,
 ცად სსიგ-მიმიფენი,

ნუთუ ესღა გვაქვს, გჭნედავ რასაცა?...
 დაურეგებულსა,
 გზა-შეუვალსა,
 უდაბურს ტყეში, — ტამარს დარღვეულს,
 სად სახე შეივის,
 დიდის თამარის,
 ჭსნანს ძველს კედელზე გამოსატულად!...

ქსნისხვეელი.

საზოლიტიკო მიმოხილვა

ოცხალეთი. — ოცხალეთის სასულიწმიდო ანდონდარის სიგელი მიიღო, ანდონდარის ხეწილგონისა შეურთიგ-და და ანდონდარის გაგზავნა რუსეთში. ახლან? ახლან ვეღარა ომის ღოდინში არან.

ამბები ისე სწრაფად მიმდინარეობენ, ისე ჩქარა სცვლიან ერთი ერთმანეთს, რომ კაცი ვერ ასწროებს დათვითვლად და რომელიმე შესეღუღობა იქონიოს. მეტადრე ვვირა გამომშვებითს გაზეთს, რასაკვირველია, არ შეუძლიან დროზე გაუწიონ თავის მკითხველს ამ ამბებზე მუსაიფი. დღევანდელი ახალი ამბავი ხვალ დამკვლდება კიდევ სოფელში.

გერმანი. — ამს წინედ გერმანიის რეილსტალში დიდი ბასი გაიმართა შესახებ იმისა, რომ ელზასსა და ლოტარინგიას ახალი მმართველობა მიუცესო. როგორც მოგვსენებთ, აქამდისინ ელზას-ლოტარინგიის საქმეებს განაგებდა ცალკე განყოფილება იმპერიის განცდებისა, რომლის წარმომადგენელად თვითონ ელზას-

ლოტარინგიაში არის უმადლესი გამგეობა. გარდა ამისა ელზას-ლოტარინგიაში არის საერო საბჭო, რომელსაც არა ვითარცა კანონ-მდებლობითი უფლება არა აქვს და მხოლოდ რჩევას აძლევს უმადლესს გამგეობას, რომელსაც ახლად აღვიღებთ კანონზე ჩამოვარდება ღაპარაკი.

სასოგადო კანონებს კი როგორც მთელ გერმანიისათვის, აგრეთვე ელზას-ლოტარინგიათვის სდებს რეისსტალი და მოსავეთა საბჭო.

ახლის წესდებულების დედა-აზრი იმაში მდგომარეობას, რომ ეს სასოგადო კანონ-მდებლობა ელზას-ლოტარინგიათვის მიუნიჭეს საკუთრივ იმპერიის მთავრობას ელზას-ლოტარინგიათის საერო საბჭოს დაკითხვით, ე. ი. მთავრობას როგორც კანონი უნდა ისეთს გამოსცემს, მხოლოდ რჩევას კი უნდა მოსთხოვონ საერო საბჭოს. თუ ვინც იტყობს საერო საბჭო მთავრობას არ დაუთანხმებს, მას არ ექმნება უფლება თავისი ჩივილი გერმანიის ჰაბსბურგის წარუდგინოს. მას კის ექმნება ამ უთანხმოების მოსპობის უფლება? რასაკვირველია თვითონ გერმანიის მთავრობას. აი ბრძნული განკარგულება ეს არის! მას რიდას დამსვენებელი იქმნებიან ის თხუთმეტი დეპუტატი, რომლებსაც ელზას-ლოტარინგია გზავნის რეისსტალიში? ესაა აკლად გერმანიის კონსტიტუციას, და მეორის მხრით, ესაა აკლად საცოდავს ელზას-ლოტარინგიასაც.

ელზასის დეპუტატებმა ბევრი დონის ძიება ისმარეს, რომ ახლის განკარგულების უსამართლობა დამტკიცებინათ, მაგრამ კერა გააწყვეს რა. ეს განკარგულება მით უფრო უსამართლოა, რომ გერმანიამ ხალხის დაუკითხავად დაიხმას ელზას-ლოტარინგია და მისი მდგომარეობა უამისოდაც სამწუსარო და უბედური იყო ბრუსიელების სკვლი.

— ამოებენ, რომ ბისმარკის დროებით სამსახურადგან გამოსვლის მიხედვით მითამ ის არის, რომ იგი და გერმანიის იმპერატორი სხვა და სხვა აზრისანი არიან ადმოსავლეთის საქმის შესახებ: გერმანიის იმპერატორი თურმე რუსეთისკენ არის, და ბისმარკი კი მისი წინააღმდეგია. მართალია ეს თუ არა, რა მოგახსენათ: ბისმარკი ისეთი ოსტატი ვაჭარა, რომ ხორციელი ადამიანი ძნელად გაიგებს გულში რა აქვს.

იბალია.— მომავალ ამბებში ადმოსავლეთის საქმის შესახებ იტალიაც მიიღებს, რასაკვირველია, ჟეროვანს მონაწილეობას. ავსტრი-ვენგრია ყოველ დონისძიებას ხმარობს, რომ ავები როგორმე დაიმკობროს იტალია და მით აიცილოს თავიდან ყოველი დაბრკოლება ადმოსავლეთის საქმეში. მაგრამ ეს მუცობრობა იტალიელებს კერაფრად ეჭვსნიკებათ. აი ამას

წინედ მიღანში რა მოხდა. ლომბარდიაში (იტალიის ჩრდილოეთი ნაწილი) რამდენსამე სამშობლოს მოყვარეს მთავრობათ ერთი სამწუსარო ამბავი იმ დროისა, როდესაც იტალიის ჩრდილოეთი ავსტრიის მიუღობობის ქვეშ იმყოფებოდა. სასკელობრ: 1853 წ. რამდენიმე კაცი დაეცა ავსტრიის გუშავს და ასტუდა შეტაკება და სისხლის ღვრა. ავსტრიის მთავრობამ, რასაკვირველია, ეს საქმე იტალიელებს დახარდა; ის კი არა თუ, როგორც ბოლოს გამოჩნდა, ეს შეტაკება თვითონ ავსტრიელებმა მოიგონეს და თავისივე კაცები დანიიეს გუშავს დაეცით. ეს უმცხავსი ამბავი მთავრობათ მიღანელებს და ისურვეს დღესასწაული გამართათ თავის მოძვეთავის, რომელნიც უბრალოდ დაიტანჯნენ რადგანაც არა ვითარცა მონაწილეობა არ მიუღოთ ზემოსწინებულს ჩსუბში. ამ დღესასწაულის შესახებ წინადადება წარუდგინეს დეპუტატთა პალატს, რომელმაც თავისი ნება-რთება გამოაცხადა და გადაწყვიტა დეპუტატთა გაკვზავნა მიღანში. გაიგო ეს ამბავი ავსტრიის მთავრობამ თუ არა, მაშინვე მის-და იტალიის მთავრობის შორის შეიქმნა გრძელი მიწერ-მოწერა, მაგრამ ავსტრიის მთავრობამ კერა გააწყვეს რა, გარდა იმისა, რომ სთხოვა მეორე დროსათვის გადაღვთ დღესასწაულობა.

მუშის სიძღვრა

(ტომის გუდასებობი)

მამეცით ცელი ყანების გასაცლავად, მამეცით ფრცნი თავთავების მოსაფრცხავად; მამეცით დანა, წაღდი, ცული,—ან რაც გენებოთ, რომ მეცა დაგრე ცოლ-შვილითა თქვენც დაგარჩინოთ! აჭა თქვენც ჩემი მიჩვეული შრომის სელები, ვაფთის სწავლაში ნაწურთნი და ნავარჯობები.

რუს გაყვანა გსურთ, თუ მინდვრისა განატიეება, ყანის მხად შეკვრა, ანუ ისე აბუღულება,— ყველა შრომისთვის ყოველ დღეს ვარ გამოსადებული, აღონდ შიმშილით არ ამოხდეთ ჩემ ცოლ-შვილს სული! თქვენც ნუ შეჭვრთებით: მე არ მიძებს გუნებაშია, რომ თქვენი საჩხო, ჩემი ღვაწლი დავწვა ცუნხლში!

მე თავის დღეში ფიქრათაც არ წარმომიდგება ჩემენით ცუნხლითა გადაწული თქვენი ცხოვრება; მე მინდა ცუნხლი ერთხს მხოლოდ ჩემსა კერაზედ, რომ სიცივისა და ყინვის დროს ჩემი შვილები მის გარეშე მო დამშვიდებით ისინენ ჭილობზედ ჟანით საღები, ტანთ მოსიღნი, ზურით მამღრები!...

მან, ვისგნითაცა ცნობურებს მთელი ქვეყნიერება, ვისგნითაც უნებს კაღები მოკვლინება,— დაე მან მესით დასწერიოს მისი ცნობურება, ვინც არ იმინოს გულისათადი ჩემი ვედრება და ესლავე არ გამიხინოს მე სამუშაო. რაღას უყურებთ, დამიძახეთ: „მოდი მუშაო!“

მამეცით წაღდი, ცუელი ტყეით გასახსრელად, ნამგალი უნის მოსამკლად, ცუელი საცულად; როგორიც უნდა საჭმე იყოს მე ავასრულე, მამინ არავის ცნობურებასა სელს აღარ ვასლებ. თუ არა შრომით, მამ მითხარით რითი ვიცნობურა? ჩემს გაჩენაში ურევინარ შენ, მაცნობურა?!....

ქვეყანაზედა მე მსურს ერთი ბედნიერება: ჩემის რთელთა და შრომითა ტკბილად ცნობურება. მამეცით საჭმე. აჭა თქვენცა ჩემი სელები, ჯაფის სწავლაში ნაწურთვინი და ნავაჭრუბები. ამ სელებითა და ფეხებით მსურს ვიმუშაო, და არა ქვეყნად ვიწახწალო და ვიგვასარ!

მე არ ვითხროლებ არავისგან მოწყალეებასა და ამითი არ დავამცირებ ჩემს ღირსებას; შრომის დავკარად ვითხრო თქვენგნით დავჯილდოებსა. ქვის გულისანო! უურს არ უგდებთ ჩემს ვედრებას? გაიგონებთ! მსურს ვიცნობურა ჩემის რთელთა და არა თქვენის სახეჭრით და მოწყალეებითა. აღარად ვი მქონდეს ლეჟმა ზური, სასლი ზატარა სსვა ამის მეტი, მეწმუენეთ მე, არა მინდაცა!...

მამეცით წაღდი, ცუელი, დანა, ფოცნი, ნიხბები, ნამგალი, ცუელი—უკელა შრომის იარაღები! როგორიც უნდა საჭმე იყოს მუდამ მისათა ვარ, ვიდრე ცოცხალ ვარ მე იმისი ერთგული ვარ ვარ! ნეტავი იმას, ვინც ამ თხროვნას აგვისრულებდეს არ ჩვენის შრომის ფასს სრულად ჩავკაბარებდეს!...

ს. ოქრონიშვილი.

1877 წ. თებერვლის 20-სა

მოკლე მოთხრობა სსვა და სსვა სასელა მწიგოთათვის

იტალია:— დიდი სანი არ არის, რაც ესლანდე-ლის იტალიის საგორლო სუფევს. თითქმის 1860 წლამდე იტალიის ნასეკარ გუნბული განყოფილი იყო რამ-

დენსამე სამეფოდ, რომელნიც რთის წლის განმავალბაში (1856—1860 წ.) შეუერთდენენ ერთს მათთა მორის უძლიერეს სამეფოს—სარდინიის საგორლოს, და ამ რიგად დაარდა ესლანდელი იტალიის სასელმწიფო (17 მარტს 1861 წ.) თუმცა ის სალხის მოძრახბა, რომლის ძალითაც მოხდა ეს ამბავი, დიდად შესანიშნავი და ღირს-საცნობია, მაგრამ ამ უამად მის მოთხრობას ვერ შეუდგებით. ეს თვალ-სახინო სანა იტალიის ისტორიისა უფრო ვრცელი ადგილის ღირსია, ვიდრე ამ მოკლე წერილისა.

ესლანდელი კონსტიტუცია იტალიისა იგივეა, რომელიც არსებობდა სარდინიის საგორლოში, *გარდა რამდენიმე მცირე ცვლილებისა. სელის (ადამსრულებელი) უფლებე გეუთვნის გორლოს, მის მინისტრებს და სსვა მინისტრთა სელქვეით მოხელეებს. კანონ-მდებლობითი უფლებე გეუთვნის გორლოს, სენატს და დეპუტატთა ზალატს. გორლო არის უმადლესი ლაშქარ-მთავარი. მას აქვს უფლებე გამაცხადოს რმი არა შერიგება, გამოსცეს სსვა და სსვა ბრძანება კანონთა აღსრულეების შესახებ. გორლო იყოველ წლივ შეჭურის რთავე ზალატს; მას აქვს უფლებე გადასდვას მათი ურდობა, და სრულეებით გადაუხროს დეპუტატთა ზალატი, მაგრამ იმ პირობით ვი რომ ერთს თვეს უნდა მოიწვიოს სსვა სასლი ზალატი. კანონ-მდებლობითის თარსნობის უფლებე გეუთვნის როგორც გორლოს, აგრეთვე სენატს და დეპუტატთა ზალატს. ყოველი კანონი, რომელსაც საგნად აქვს რომელიმე სასლი გარდასახადი, წინაპირველად უნდა გარჩეულ იქმნას დეპუტატთა ზალატიში. სსვა ყოველი კანონი ჯერ ერთს საბჭოში გაისინჯება, მეტე მეორეში და შემდეგ გორლოის მიერ დამტკიცდება. გორლო არწესებს და ითხროს სამსახურიდგან თავის მინისტრებს. ყოველი განკარგულეება გორლოისა მინისტრის მიერ უნდა სელმოწერილი იყოს, თორემ არავითარი ძალა არ ექმნება და უქმია. ყოველს განკარგულეებაში, რომელსაც მოხადენს სელის-უფლებე, ზასურის მეტელები მინისტრები არიან, და არა გორლო. ზემოდ მოხსენებული იყო, რომ კანონ-მდებლობითი უფლებე გეუთვნის რს საბჭოს, სენატს და დეპუტატთა ზალატს. ამ რთავე საბჭოს წევრთა არავითარი ჯამაგირი არა აქვს დანიშნული, და ამის გამძ დახალი და დარბი სლხს ვერ გზავნის თავის წარმომადგენელს ზარლამენტში. ყოველი იტალიელი, რომელიც რცდა ათის წლისა, შეიძლება ამარჩეულ იქმნას ზარლამენტის წევრად. დეპუტატებს ირჩევენ ზეთის წლის ვადით, არჩევისის უფლებეა ვი, რა საკვირველია, ეველას არ გეუთვნის. ამარჩეულს უნდა ქქონდეს კანონით დადებული ღირებულეობის ქონება, 25 წლისა მინც უნდა იყოს და წერა-გითხვა უსათუოდ იცოდეს.

ამომხვეულთა რიცხვი ამ უამად არის 528,000 კაცი (იტალიაში სტრუქტურებს 27,482,174 სული). დეპუტატთა პალატაში 508 წევრია. 40 ათასს სულზე ერთი დეპუტატი მოდის.

სენატის წევრთა ნიშნავს თავითონ კოროლი, მათი რიცხვი არ არის განსაზღვრული. სოფლა ამ უამად 322 სენატორია. იგინი აღსრულებენ თანამდებობას ვიდრე ცოცხალნი არიან. ყოველი სენატორი ორმოცის წლისა მინც უნდა იყოს. ყოველი სრულიწლოვანი შვილი კოროლის აკვასისა სენატის წევრია. სენატი არის ავტოკრატიული უმადლესი სამსჯავრო იტალიის სასულემწიფოში.

იტალიის სივრცე შეადგენს 5,321 ოთსკუთ. მილს, რომელზედაც სტრუქტურებს 27,482,174 სული. სარწმუნოებით იტალიელნი თითქმის განსაკუთრებით კათოლიკენი არიან.

ყოველი სრული წლოვანი იტალიელი კადემულის დაქვემდებარებაში ემსახურებს ვიდრე ორმოცის წლისა შესრულდება.

მშვიდობიანობის დროს თოფ-ქვეშ იმყოფება 205,314 კაცი (ავიფრების რიცხვი 12,196). ომიანობის დროს იტალიის ჯარის კაცთა რიცხვი აღის 867,886-მდე.

იტალიის სასულემწიფოს შემოსავალი 1,321,442,386 ფრანკია, *) და გასავალი კი 1318,612,252, ასე რომ ძირსა რჩება 2,530,134 ფრანკი.

უკანასკნელი გასაკუთო.
ნაამოგოჰი კატარა ალჟასელინა *)
 (მოცხრობა ალფონს დოდესი.)

იმ დროით მე სასწავლებელში წასასვლელად ცოტად დავეციანდი და ძალიან მეშინოდა საყვედურისა მიმ უფრო, რომ ჩვენმა ოსტატმა გამელმა წინადაც გითხრა ღრამმატიკა გაიკვეთფო, იმათა გითხაეთო და მე კი ერთი სიტყვაც არ გამეკვეთნა ჯერ. მსწრაფლ ფიქრად გამიარა—მოდი დღეს არ წავაღო სასწავლებელში, მეთქი. ესთქვი და ავასრულე კიდევ. მინდორში გავიქეცა.

— ასე თბილოდა, ასეთი ნათელი იყო ქვეყანაზედ მოფენილი!

ილოტ) მკველესიანზედ მიღებულია ოთხი ფრანკი ერთ მანკად...
 -ბროტკოლისი ის ქვეყანაა, რომელიც პრუსიამ წაართვა სლოვაკეთსა ამ უკანასკნელს დროს და რომლისაც სული და გული დღესაც სლოვაკეთისაგან არის...

ტყის პირში შაშვების შტვენის ხმა ისმოდა, პრუსიის ჯარის-კაცნი რიპერის ქარხანის ახლოს მინდორზედ ვარჯიშობდნენ და სწავლობდნენ. ჩემთვის ყოველივე ეს უფრო სასიამოვნო იყო, ვიდრე ღრამმატიკის გაზეპირება, მაგრამ ჩემი ჯიუტობისა გავტენე, მყის გამოვბრუნდი და ჩქარის სირბილით ისევ სასწავლებლისაკენ გამოვიქეცე.

მოუეხანლოვდი ქალაქის სამმართველოს თუ არა, თვალი შევესწარი, რომ ხალხი მოგროვილა და რაღაც განცხადებას კითხულობს. აი ორი წელიწადი იყო გასული რაც ამ სამმართველოდამ სულ ცუდი ამბები გვესმოდა: ხან ისა, რომ აი ამა და ამ ადგილას ჩვენი ჯარი დამარცხდაო, ხან ისა რომ პრუსიელებმა დაგვარბიესო, ხან ეს ბძანება გამოვიდა პრუსიელებთაგანაო, ხან ისაო და სხვა ამ გვარი.

— „ნეტა მითხრა რა მომხდარა კიდევ“ გავიფიქრე გულში და სირბილით გავეშურე. გზაზედ შემეყარა მკვდელი ფანტერი. იმას და მის შემგირდს წაეკითხნათ განცხადება და რაკი დამინახა დამიყვირა:

— რას! მიეშურები, ჯერ მაინც ადრეა, სასწავლებელში თავის დროზედ მიხვალ.

მე მეგონა რომ დამცინის. დაღალული და დეჰანტული შევარდი უფ. გამელის პატარა ეზოში, სადაც ჩვენი სასწავლებელი იმყოფებოდა:

სხვა დროს ვიდრე სწავლა დაიწყებოდა ასე-ჰი ალიანქოთი და ჟრიაშული იყო ხოლმე სასწავლებლის ოთახში, რომ ქუჩაში ისმოდა. ზოგი სტოლის უჯრებს გამოალებდა და შეალებდა, ზოგნი ხმა მალლა იზეპირებდნენ გასაკვეთსა, ყურები კი დაეცოთ, რომ უფრო კარგად დაეხსომნათ. ოსტატი კი თავისი მოზღილის სახაზავით დადიოდა და წამ და უწუმ ამბობდა: ყმაწვილებო, თუ შეიძლება ცოტა ნელა, მე ამ ჟღრიაშულის იმედი მქონდა ჩემს ადგილას ისე დავმჯდარეიყავ, რომ ოსტატს არ დავენახე. მაგრამ იმ დღეს ასეთი მშვიდობიანობა და სიხუმე იყო თითქო კვირა დღე არისო. გაღებულს ფანჯარაში შევიხედე და დაინახე, რომ სულ ყველანი ჩემი ამხანაგები თავის ადგილას სხედან, ოსტატი კი, თავისი საშინელების რკინის სახაზავით იღლიის ქვეშ, წინ და უკან დადის. მეტი ჩარა არ იყო, უნდა გამელო კარი იმ სიხუმეში და გამებედნა ოთახში შესვლა. ვინ გიცნო რა ფერი მედო შიშისა გამო!... რა გგონიათ? ჩემმა შიშმა უქმად ჩაიარა. უფალმა გამელმა შემომხედდა მე გაუჯავრებლად, და მშვიდობიანად მითხრა:

„ჩქარა დაჯექ, პატარა ფრანცო, შენს ადგილას. ჩვენ უშენოდ გვინდოდა დაგვეწყო კიდევ“.

გადავცოცდი ჩემს ადგილისაკენ და დავეჯექი. როცა ცოტად გული დამიმშვიდდა და მივიხედ-მოვიხედე ვნახე რომ ჩვენს ოსტატს კარგი მწვანე სერთუკი ეცვა, თეთრი, ჩინებულად გაუ-თუებული პერანგის საყელო უჩანდა და თავზედ ეხურა აბრეშუმით ნაკერი ქუდი, რომელსაც იხუ-რავედა მხოლოდ განსაკუთრებულს შემთხვევაში, მაგალითად, როცა უფროსი ეწვეოდა სასწავლებ-ლის გასაჩხრეკად, ანუ ჯილდოების დარიგების დრო იქნებოდა. თვითონ ოთახში კი რაღაც საო-ცარი მიედიდურობა იყო, თითქო სადღესასწაულო რამ არისო.

მე უფრო იმან გამაკვირვა, რომ სასხდომი ადგილები ოთახის ბოლოს, სხვა დროს ცარიელი იყო ხოლმე, ესლა კი სულ დაეჭირათ სოფლის ხალხს, რომელნიც ისე ხმა გაკმენდილნი იყვნენ, როგორც ჩვენ. იქ ისხდნენ ბებერი ხაუზერიც თავისის განუშორებელის სამ-კუთხიანის ქუდითა, უ-წინდელი სოფლის უფროსი, მისი უწინდელი მწე-რალი და ბევრნი სხვანი. ყველა დაღონებულის და შეწუხებულის სახით იჯდა თავის ადგილას. ხაუ-ზერს მოეტანა თავისი ძველი, პირებ-მოჭმული ან-ბანი, გადემალა მუხლებზედ და ზედ გადაშლილ-ზედ გარდი-გარდმოდ დაედვა თავისი უშველებე-ლი სათვალეები.

ვიღრე ყოველს ამას ვათვალისწინებდი და გა-კვირვებაში ვიყავ, უფალი გამელი ავიდა თავის კათედრაზე და გვითხრა იმ ტკბილის და რისიანის ხმით, როგორითაც მე შემოხვლის დროს მომმარ-თა:

„ყმაწვილებო! დღეს ჩემი უკანასკნელი სწავ-ლების დღეა. ბერლინიდამ ბძანება მოვიდა, რომ აღზას ლოტარინგიაში მარტო ნემეცუტრილა უნდა ასწავლონ. ხვალ სხვა ახალი მასწავლებელი გვეყო-ლებათ. დღეს უკანასკნელად უნდა გაიკვეთოთ ფრანციული ენა. გთხოვთ ყურადღებით იყენეთ“.

ეს სიტყვები როგორც ისარი ისე მეცა გულს. ჰოი ბარბაროზნო! აი თურმე რა გამოცხადება ყო-ფილა სამმართველოს კედელზედ გამოკიდებული!...

უკანასკნელად უნდა გაიკვეთოთ ფრანციული ენაო!... მე კი ჯერ ძლივს ვჯღაბნიდი ასოებსა! — ჰსჩანს თავის დღეში ველარ ვისწავლი. ნუ თუ ამა-ზედლა უნდა გაეჩერდე!... ოხ, რა რიგად. ვწუხნი დაკარგულ დროისათვის, როდესაც უნდა მესწავლა, მაშინ დავრბოდი ჩიტის ბუდეების საძებნელად,

ანუ ვსრიალებდი ყინულზედ!... ჩემი წიგნები, რომელნიც იმ დღემდე თვალის დასანახავად მემძიმე-ბოდნენ, ჩემი ღრამმატიკა, სამლო წერილი ოსტატის სიტყვების შემდეგ შემიყვარდნენ როგორც მე-გობრები, რომელთაც მოშორება და დათმობა ძნე-ლია.

თვითონ უფალი გამელი!... რაკი წარმომიდგა რომ იგი მიდის და ამის შემდეგ ველარ ვინახუ-ლებ, წელი მომწყდა. მე ამ ფიქრში გართულს და-მაიწყდა მისი სახაზავით ცემაცა და ყოველივე მისგან მოყენებული სასჯელიცა.

საწყალი! ესლა კი მივხდი რისთვისაც ჩაცევა ახალი ტანსაცმელი და რისთვისაც მოსულიყვენ ჩვენი მოხუცებული სოფლელები. თურმე უკანას-კნელი გასაკვეთის მოსასმენლად მოგროვილიყვენ, რომ ამით გამოეცხადებინათ უფალის გამელისა-თვის თავისი გულითადი მადლობა ორმოცის წლის სამსახურისათვის, და საფრანგეთისათვის, თავისის საყ-ვარელის მამულისათვის, რომელიც მათ შორღე-ბოდათ, პატივი მიეცათ.

მე სრულიად ფიქრებმა წამიდეს; უეცრად ჩე-მი სახელი წარმოითქვა. ყურები ვაცქვიტე, თურმე ჩემი ჯერი მოვიდა პასუხის გებისა. რა რიგად მინ-დოდა, რომ თავი დამ ბოლომდე შეუცდომელად ამე-სხნა მშვენიერა წესები ჩვენის ენის თანდებულისა. მაგრამ პარველ სიტყვაშივე ავირიე და მწუხარის გულით, როგორც კეტი, ისე ვიდექ ჩემს ადგილას, სირცხვილით თავი მალა ვერ ამელო. უფალი გა-მელი მეუბნებოდა:

„ამ ხანად, ფრანცო, მე არ გისაყვედურებ. შენ უმისოდაც დასჯილი ხარ... მით, რომ არ იცი. იქნება შენა ფიქრობდე: ეჰ, ეგ არა ფერია! თუ დღეს არა, ხვალ ხომ ვისწავლიო! აი ხომ ხედავ რა მოხდა... დიახ, მაგ დღე-ხვალიობამ, სწავლის გა-დადებამ სახვალიოდ გააუბედურა აღზასი. ესლა ნემენცებს საბუთი აქვთ გვითხრან: რა მიგიგავთ ფრანსიელებს, რომ იძახით ფრანსიელნი ვართო, როდესაც არც კითხვა, არც წერა თქვენს ენაზედ არ იციო?... ყოველს ამაში მარტო შენ არა ხარ დამნაშავე, ჩემო საწყალო ფრანცო! არა, ყოველმა ჩვენგანმა უნდა უსაყვედუროს თავის თავსა.“

„თქვენი ნათესავეები თქვენის განათლებისა-თვის ბევრს არას ზრუნავდნენ, ოღონდ კი ერთი მეტი გროში შეეძინათ და ისინი სხვას არას დას-დევენენ, და ამისათვის ხან სამუშაოდ გისტუმრებ-დნენ ქარხანაში, ხან მიწის სახვნელად. არც კი მე ვარ უდანაშაულო. განა მე კი არ უნდა ვუსაყვედუ-

რო ჩემს თავს? განა სწავლის მაგიერ ხან და ხან ჩემს ბაღს არ გარწყვენივინებდით ხოლმე? განა როცა სათევზაოდ მივდიოდი, თქვენის დათხოვნის ფიქრი მაწუხებდა?“

უფალს გამეღს სიტყვა ერთის საგნიდამ მეორეზედ გადაჰქონდა და ბოლოს ლაპარაკი ჩამოაგდო ფრანსიულის ენის თაობაზედაც. გვეუბნებოდა, რომ ფრანსიული ენა ყველაზედ მშვენიერი, ყველაზედ ცხადი, ყველაზედ მტკიცე ენა არის მთელ ქვეყნიერობაზედაც; იგი არ უნდა დავიწყებულ იქმნასო. და თუ ვინმე მონების ქვეშ ჩავარდებოა, მისთვის სამშობლო დედა-ენა უკეთესი ღონეა, რომ უბედურებიდამ თავი იხსნასო... მერე გადასხნა ღრამმატიკა და აგვიხსნა გასაკვეთი. მე მიკვირდა, რომ ყოველი ფერი ისე ადვილად მესმოდა. რაზედაც კი იგი იმ ჟამად მოგვიბოძებდა, ყოველივე მეადვილა. მე მგონია რომ ჩემს ღღეში ისეთი ყურადღებით არ მივდია იმისათვის ყური და თვითონაც, მგონია, თავის ღღეში ისეთი მოთმინებით არ აუსხნია გასაკვეთი, როგორც მაშინ. ადამიანს ვგონებოდა, რომ რაკი გვშორდება, ჰსურსო რაც იცის ყოველივე ერთხანად და ერთხანად გადმოქცევისო და სულ ერთად თავში ჩაგვიღოსო.

გასაკვეთის ახსნის შემდეგ წერა დაგვაწყობინა. ამ ჯერად უფალს გამეღს თვითვეულისათვის ცალკე ახალი დედანები შეედგინა; იმ დედანებში მხოლოდ ეს ეწერა: „საფრანგეთი, ალზასი, საფრანგეთი, ალზასი“. ავიღეთ დედანები და მალლა ჩამოვკიდეთ; როგორც ბაიბალები ისე ფარფარებდნენ თვალწინა. უნდა გენახათ როგორის ყურადღებით ვწერდით ამ სიტყვებს, რა რიგი ხმა ვაკმენდილი მღუმარება იყო! მხოლოდ ერთი კალმის წრიბინი ლა ისმოდა. ზოგჯერ მაისის ბუხები შემოფრინდებოდნენ ოთახში, მაგრამ იმათ ყურს არავინ ათხოვდა, პაწაწინა შაგირდებიც კი თვალს ქაღალდიდამ არ აშორებდნენ და ისეთი გულმოდგინებით გამოჰყვანდათ თავიანთი ხაზები, თითქო ის ხაზებიც საფრანგეთისანი არიანო.... ჩარდახზედ მტრელები ღუღუნებდნენ და მე გავიფიქრე:

„ამათაც ხომ ნემენცურად არ დააწყებინებენ ღუღუნსა“. დრო გამოშვებით ზე ავიხედავდი და ვხედავდი, რომ უფალი გამელი მღუმარედიდგა კათედრაზედ და რაღაც გულის-ტკივილით თვალს აკვირებდა ყოველს საგანს, რაც მის გარეშე იყო, თითქო ცდილობსო საუკუნოდ დაეხსომებინა ეს პატარა სახელი და ყოველი ის, რაც შიგ არის. როგორც გინდათ

ფიქრეთ,—ის კაცი ორმოცი წელიწადი იყო ამ ადგილას, ორმოცი წელიწადი იყო მაყურებელი ერთისა და იმავე ეზოსი, ერთისა და იმავე სასწავლებლისა. ყოველივეს უწინდელი ფერი და სახე ელო, მხოლოდ შეგირდების სკამები და რუკა დროთა ბრუნვას მოეცვეთნა, კაკლის ხე ეზოში გაზდილიყო, სვია, რომელიც თვითონ დაერგა, გარს შემოჰფენოდა ფანჯრებს და სახლის სახურავამდე ასულიყო. უსათუოდ ძალიან უკვნესდა, ძალიან ჰსტკიოდა გული, რომ ყოველს ამას თავი უნდა დაანებოს; რომ მისი და აქედამ აყრისათვის წინა და უკან დარბოდა ზემო ოთახში და ბარგს ალაგებდა. დიად, ხვალ ზევით უნდა აყრილიყვნენ და სამუდამოდ გამოჰსთხოვოდნენ ამ მხარესა.

ხოლო მას მაინც კიდევ ღონე და მოთმინება შერჩა, რომ რაც იმ ღღეს სასწავლებელი იყო ყველა შეესრულებინა. წერის შემდეგ, ისტორია გაგვიკეთა, მას მერმედ პაწაწინა ბავშვებმა ჩვეულებრივად უგალობეს თავისი ბა, ბე, ბი, ბო, ბუ. იქ კიდევ, კუთხეში ხაუზერს ცხვირზედ გაეკეთებინა სათვალეები, ხელში აელო ანბანი და ბავშვებთან ერთად ხმა მალლა იმეორებდა იმავე ბა, ბე, ბუ-ს. ეტყობოდა, რომ ისიც დიდ მეცადინეობაშია. შემუშოებისა გამო ხმის კანკალი დამართოდა და ისე უცნაურად მოისმოდა იმისი ხმა, რომ ჩვენ ტირილიც მოგვდიოდა და სიცილიცა. ოხ, ჩემს ღღეში არ დამავიწყდება ის უკანასკნელი ჩვენის სწავლის ღღე!...

უეცრად დაჰქრა საყდრის საათმა შუადღე. ამასთანავე ჩვენის ფანჯრების წინ დაიგრიალა სამხედრო მუსიკის ხმამაც: პრუსიელების ჯარს გაეთავებინა თავისი სწავლა და მოდიოდა მინდვრიდამ... უფალი გამელი გაფითრებული და ფერ მიხდილი ჩამოვიდა კათედრიდამ. მე იგი თავის ღღეში არ მომჩვენებია იმოდენა ტანისად, როგორც იმ ჟამად მეჩვენა, თითქო ტანი აიყარაო.

„მეგობარნო!... გვითხრა ჩვენ: „მეგობარნო... მე... მე...“

რაღაცა მოაწვა გულზედ, რაღაცამ სული შეუხუთა და სიტყვა აღარ დაასრულებინა.

მაშინ მიუბრუნდა კედელზედ ჩამოკიდებულს საწერს ფიცარს, აიღო ხელში მელი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა დააჭირა ფიცარს მელი და უშველებელის ასოებით ეს დაწერა:

„გაუმარჯოს საფრანგეთსა!“

ამის შემდეგ შედგა თავი დაჰკიდა და კედელს მიეყრდო. სხვა აღარა უთქვამს რა, სიტყვის ილაჯი აღარა ჰქონდა, მხოლოდ ხელით გვანიშნა: „ეხლა წადით!... გასაკვეთი დასრულდა!“

ჩვენის ისტორიისათვის მასალა.

(შემდეგ*)

იქმნა მეფედ იმერთა ზედა სოლომონ ძე აჩილი-სა და დაიბურა ყოველი იმერეთი, და იქმნა დიდი სიყუარული შორის მეფისა და დადიანისა. სოლო ყამს მას მოავრობდა გურასა შინა სიმონ გიორგი გურიელის ძე, და ავსაზთა შორის ქელაიპ აჭმედ ბეგ შარვაშიძე. ყამს ამას მოიყვანა მეუღლედ გრიგორი დადიანმა საქართველოსა და კასთა მეფის ერეკლეს შვილის შვილი ნინა, და ამის შემდგომად წარიყვანა მეუღლე თვისი მეფემან სოლომონ ძემან გრიგორ დადიანის დაი, და იყო მშვიდობა და მისარულება ამით შორის. გარდავარდნილი მეფე დავით იყო თათართა შორის ახალ-ცისხეს და მოიცა მუნით ძალი და ჩამოიყვანა რამდენიმე ლეკთა და თათართა მხედრობა და მოვიდა იმერთად და დასდგა ზოროთს. მტრობამან ამისმან ახალმან მეფემან სოლომონ შეიკრიბა სხანი იმერელთანი და მიმართა მათ, და ვინათგან იყვნენ მტირე მხედრობა დავითისა, ამისთვის შემოიკვლეს სანგაჩნი და დადგენ მას შინა. და ვინათგან იხილეს სოლომონისათა სიმტირე მათი არ დაჩიდე სიმეგრესა სანგაჩნისა და შეუტყვეს იმერთა, მაშინ გამოვიდა სანგაჩნიდან სიმონ ახაშიძე ნიკოლოზის ძე, რომელი ახლდა დავით მეფეს ვინათგან იყო სიძე მისი, და დაუდგა შერტყვეულსა სიმეგრესა. მაშინ მიმართა რა მეზიანებამან მეფისა სოლომონისამან, გარდმოავდო მუბაიჩასე და წარიღო ბაიჩასი მეფისა და დასცა თავსა სანგაჩნის მათისასა, და რდეს იხილეს ესე იმერთა უგუნ-იქნენ და ივლტოდენ იმერნი და სდევდენ თათარნი და ლეკნი, და რომელიმე შეიპყრეს, და რომელიმე მოჭკვლეს და გაემარჯვა დავითს მეფესა. წარმოვიდა მეფე დავით და მოვიდა ლომიანსხევს, და რომელიმე იმერნი შეიკრიბნა, სოლო სოლომონ წარვიდა სანხერეს სანახლესა წერეთლისასა, რომელ წერეთელი ზაზუნა და ზურაბ დიდთ ერთგულობდა სოლომონს, და ყამს ამას მოკვდა წერეთელი ზაზუნა. მაშინ მუნ მეფემან სოლომონ მეფემან სთხოვა შეწყენა საქართველოსა მეფესა ირავლის, ზაზუნა თვისსა, და ცოლის ძმას თვისსა გრიგორი დადიანსა, და წარმოავლის ირაველი მეფემან შვილის შვილი თვისი იოანე სპითა შესწევნულად სოლომონისა, სოლო გრიგორი დადიანი აქით სპითა თვისითა. მოვიდა რა საზღვარსა იმერეთისასა მეფის-ძე

იოანე, მიეგება სოლომონ მეფე და მოუსდენ დავითს და ქმნეს ბრძოლა დავითს და დავით მოვიდა გრიგორ დადიანი დადიანს სპითა და აღიღო ქუთათისი გამაგრებული ფაქით მეფისაგან. მაშინ შეკრებენ სხანისა-ქართველოსა მეფისანა და დადიანისანი, და დაიპყრეს ყოველი იმერეთი და მათავალს კვლად მეფესა სოლომონს და წარვიდენ მეფის-ძე იოანე და გრიგორ დადიანი სხლად მათად გამარჯვებულნი, სოლო ლტოლვილ-მან დავითმან ჯერდა იმერსა ვისგანმე შეწყენა, და მოვიდა კვლად იმერთად მოჩინა ქმნა სოლომონს და ქმნეს მშვიდობა, და მისცა მეფემან სოლომონს საბატონი-ნიკიელი და სცხორებდა მუნ, დაეკენ მშვიდობით რამოდენსამე ყამს და სცხორებდენ სინარელისა კმა-ყოფილნი. გარნა ბორცო მთაშორეთა კვთა, რომელნი უთანსმობისა გამო ჭანჭარობითა სარგებლობდენ, კვლად ქმნეს აღრულება შორის მეფისა და დადიანისა, და იქმნა განხეთქილება. ყამს ამას იყო დიდ შემდეგ კაცი ყმა დადიანისა გელაჩნი ქაინოსრო, რომელი მოუსარობდა ლეჩხუმს და მიღავრებდა რდიმსაცა. ესე მიდრკე გრიგორ დადიანის ერთ-გულეობისგან და მიიბიძა მის გრიგორი დადიანის მანუჩარ, მოიყვანა მეფე სოლომონს წერეთლისა გამო, ამისთვის რომელ ზურაბ წერეთელისა ძმის-წული ვაგდა ცოლად ქაინოსროს გელაჩნის ძესა და ზურაბ წერეთელი ყამს მას პირველობდა სრულსა იმერეთსა ზედა. და ესე ვითაჩითა შეთქმულებითა გარდა-დგეს დადიანი გრიგორ და ქმნეს დადიანად მანუჩარ, და გრიგორ წარვიდა სამურისაყანა ავსაზთ შორის და იყო მუნ. ყამს ამას მეფემან იმერეთსა შინა მეფედ ყოფილმან დავით იმერქმედა ახალ-ცისხეს და შთამოიყვანა ლეკნი და მიერთდა მათად და მოვიდენ მხლლობდა ქუთათისისა. აქით მეფემან სოლომონ შეიკრიბნა სხანი იმერეთისანი და განმეგრდა ქუთათის და მოიწვია შესწევ-ნულად დადიანი მანუჩარ და მოვიდა ქუთათს რდიმ ლეჩხუმითა სპითა, სადა პირველობდა ქაინოსრო გელაჩნი რდიმ ლეჩხუმითა შორის. ყამს ამას შეკრებენ სამურისა-ყანა ავსაზნი შესწევნულად გრიგორ დადიანისა, ვინათგან იხილეს მიუღობელი მათი განმებული უხამაჩთლად, წარმოემართნენ და დაიხანჯეს მარსილს მხლობულად ბანძისა. მსმერელი ამიხი მეფე სოლომონ და დადიანი მანუჩარ უღონო იქმნენ, აქით ლეკის სპითა დავით, სოლო აქით ავსაზითა გრიგორი დადიანი. გარნა უღონო-ქმნილთა მოიპოვეს ესე წარსამართლებული საქმე, წავიდა ლეჩხუმის ჭარითა ქაინოსრო გელაჩნი და წარმოიტანა მოყვარე თვისი ქაინოსრო წერეთელი, ძმის-წული ზურაბ წერეთლისა რამოდენიმე იმერელისა სპითა და დაესხა რდიმ მარსილს ავსაზთა და გაიქნენ ავსაზნი და დავითა ალაფითა საესე ვიდრემდის სცხობდა დავით მეფე

*) დასწვინი № 5-ისა.

დახანკებული მსაღმრთელად ქუთათისა, მუნემდის მივიდა
 გელანი უკომ-ქცეული ქუთათის, ხოლო დადანი გრი-
 გოლ კვლად წარვიდა აფხაზეთს. მსმენელი ამ სჯიმის
 დავით მოკვებულ იქნა ძალისა, ვერცა ებრძოლა ქუთა-
 თის სოლომონს და მანუხარს გამაგრებულთა, წარმოვი-
 და მუნით, გამოვლო იმერეთი და მივიდა მათსოჯის და
 დაიხანკა მუნ. ხოლო ერთი ბელადი ლეკისა სასულით
 დურძამა თვისისა საბელადოთი დასდგა ზემოთ დასდგე-
 ულსა ნასაყდრისა ზედა. მაშინ მიესმა ჭანბავი სოლომონს,
 რომელ საქართველოსა მეფეჲსა ერეკლეს წარმოუგზავნია
 შვილი თვისი ალექსანდრე სპითა და ანტილეონითა შე-
 სწავნელად სოლომონისა, ვინათგან ეთხოვნა ამას შე-
 წევნა ზანისა თვისისათვის. მსმენელი ამისი მეფე სოლო-
 მონ მხარულ იქმნა, მიუგება ბიძას თვისსა ალექსანდ-
 რეს, ერეკლეს ძესა, და შეერთდენ სპანი საქართველო,
 იმერეთისა, ოდიშ-ლესხუმისა, და მივიდენ მსაღმრთელად
 მათსოჯისა და დაიხანკენ მუნ. ხოლო დავითმან სიმ-
 ციჩისა გამო შემოივლო სანჯარი და განმარცხდა მას
 შინა, მოვიდა დავითთან გრიგორი დადანი აფხაზეთი-
 დამ. შეიზრახენ დავით და გრიგორი დადანი და გრი-
 გორ წარვიდა აფხაზეთს ქელაში-აჭმედ-ბეგისათნა, რათა
 მუნით მოიციეს ძალი და დავით იყო მათსოჯის გამაგრე-
 ბული. ხოლო სოლომონ მეფე, და დადანი მანუხარს,
 და ალექსანდრე საქართველოს მეფის ძე იდგნენ ნასახუ-
 ლეს რადესსამე ჟამსა. ხოლო დადანი გრიგოლ მის-
 რული ქელაში-აჭმედ-ბეგის თანა მთსოჯელსა მისცა ქე-
 ლაში-აჭმედ-ბეგმან შეწევნა და წარმოუგა აფხაზეთ სპითა
 და მოვიდენ სიბუჯს და დასდგენ მუნ. გარნა აქათ მის-
 ცეს თეთრი რამდენიმე ზემოთ სხენებულს დურძამა
 ბელადს და განუდგა დავითს და დანაშთობითა ლეკთა შე-
 მოადგენ ზემოსხენებულთა სპითა, მეფე სოლომონ. და-
 დანი მანუხარს და ლეკნი სანჯარიდ-გამო იბრძოდენ ძლი-
 ერად, და სიმონ ანამიძე უკვლეს ჟამს ქებული მამაცო-
 ბასა შინა იბრძოდა გარეთ სანჯარისა მსილგულთა გასა-
 ცუთებლად, და მას-თანა ლეკი ერთი სასულიკისი სასუ-
 ლად ამიხსნა. გარნა ვერ დაუდგა სიმცირე სიმრავლესა
 და ივლტოდენ დავით და მსლენი მისნი ლეკნი, და წარ-
 მოვიდენ ოდიშით და მოვიდენ სიბუჯს, სად იყვნენ
 დახანკებული ქელაში-ბეგი და გრიგორი დადანი. მსილ-
 გული ამისი ქელაში-აჭმედ-ბეგი შეშინდა და უკუნ-იქცა
 კვლად აფხაზეთად, და დავით, და გრიგორ დადანი
 წარვიდენ ფოთს. გრიგორი თვისის მეუღლით დასდგა
 ფოთს, ხოლო დავით წარვიდა თვისის მსლე ლეკითა
 ახალ-ცისეს, და მცირის სანისა შემდგომად დავით გარ-
 დაიცვალა ახალ-ცისეს უვავლისა სენითა. ხოლო გრიგო-
 რი დადანი რადესისამე ჟამსა შემდგომად კვლად დასდ-
 გა ფოთს და მეუღლე თვისი წარმოუგზავნა ოდიშად და

მიხანკა მას თვისსა ჭეცხდიდელ შიტრომლოცს ბე-
 სარიონს და თვით წარვიდა ახალ-ცისეს. ხოლო ოდიშს
 იყო ცისე ჭაჭეითისა გამაგრებული მსვიდის ზეტრე ბე-
 უანის მისგან, და ლესხუმს მუცა გასვანი ხოსთაცანი,
 და ერთ-გულუბდა ბიძა თვისი გიორგი გრიგოლ დადი-
 ანსა, ვინათგან ზრდიდა შვილსა მისსა ლეონს, ბიძა
 თვისი გიორგი. და ამით გარდა დაიზურა უკველი სა-
 მენგრელო სამთავრო მანუხარს დადანი და მთავრობდა.
 ჟამსა ამას გარდაიცვალა გურიელი სიმონ და იქმნა გუ-
 რილად ძე მისი მცირე-წლოვანი მამია. გარნა მოურნე-
 იბდა დედა მისი და დავით ზემოთ სხენებულისა ზურაბ
 წერეთლისა მარინა, და ბიძა თვისი ქაისოსრო გურიე-
 ლის ძე. მაშინ შეიმურა ბიძამან მისმან ვასტანგ გურიე-
 ლის ძემან და მიბიკებითა მეფისათა მიუღო მამიას გუ-
 რიელობა, და ესრეთ მეფისა გამო ხან იგი მიუღებდა
 გურიელობას და ხან იგი, გარნა შემდგომად დაშთა მამ-
 მისა და მთავრობს აწმოსა ჟამსა. გარნა ჟამს ამას
 დიდათ ეკირთობდენ თათარნი გურქისა და აწუხებდენ
 მოხდომითა, კაცის კვლითა და წარყვანითა ტყვეთათა,
 ვინლა და უკველი გურია აღისცა, რომელნიმე თათარ-
 თა მიუვდა და რომელნიმე განიბინენ იმერეთად თუ
 ოდიშად. თურცა გურულნი მამაცად და მსნელ ბრძოდენ
 მრავალსა ხოცდენ და შეიზურებდენ და ამარცხებდენ, გარ-
 ნა სიმრავლისა-გამო თათართა ვერ-ეკმავენ გურულნი.
 ხოლო ახალ-ცისეს მეოთმან გრიგოლ დადანიმე ვერ
 რამე ჭბოვა შეწევნა, და მუნით წარვიდა საქართველოდ
 ერეკლე მეფისა თანა, და სიმამრისა თვისისა მეფის მის
 გიორგისათნა, გარნა ვერ მიიღო ვერცა მუნით თვისის
 საწადისა გამა-ყოფა და წარმოაცანა მეფემან ერეკლემ შვი-
 ლი თვისი ალექსანდრე, და შვილის შვილი თვისი იოანე
 რათა იზრუნოს მეფემან იმერეთასამან სოლომონ თსო-
 ვისათვის ზანისა და ქმნეს მშვიდობა გრიგორისა და
 მანუხარისა შორის და მოვიდენ ქუთათს. გარნა ვერ რა-
 ისა საქმისა გარდამწეველნი მეფის ძენი წარვიდენ
 ქართლს, და გრიგოლ დადანი ცოლშვილითა თვისითა
 იყო მეფისა თანა იმერეთს და იზრდებოდა და არა სწა-
 ლად მეფეს მთავრობა გრიგოლისა რამედ მანუხარი-
 სსა, და მრავლისა თსოვისისა და სუფსისა შემდ-
 გომად სცნა რა ჭეშმარიტი გრიგორამ, რომელ
 მეფე სოლომონ არა მართლიად ზრახავს მას და
 უმეტეს მეცადინობს დაბრკოლებასა, ამისთვის ეზრახა
 ბიძას თვისსა გიორგი დადანის ძესა, რათა მან გარდ-
 მოიბიროს გრიგოლის ერთ-გულუბისადმი ქაისოსრო გუ-
 ლანსი. ამისთვის იმეცადინა გიორგიმ დადანის ძემ და
 მიიბიჭა გულანსი ქაისოსრო, და მოუწოდა გრიგოლს
 თვისსა სასახლესა შინა სოჯისეკს. წარმოვიდა დამით
 მსლეით გრიგორი ქუთათისით და მოვიდა სოჯისეკს ბი-

ძის თვისისა გიორგისათნა, წარმოუძღვა ბიძის თვისი და მოვიდენ ციხესა ზედა გიორგი დადიანის ძისსა ნოლას და იმყოფებოდენ მუნ. სოლო მუელე გრიგორ დადიანის საწართველს მეფის ასული ნინა წარიყვანეს ღმით მალე და მიიყვანეს ლეჩხუმს. მოკვება ქაინსრო გელანის და ყოველი ლეჩხუმი და მისცეს ზიკი ერთ-გულეებისა ქმისა თვისისა გრიგორ დადიანისა. სოლო გრიგორ დადიანმა ბიძისა თვისისა გიორგის ციხეს ნოლას მეფემან შემოკრიბა რამელნიმე ოდიშისნი დაიდგა მუნ. სტნა რა ესე ვითარი მოქმედება მეფემან სოლომონ გრიგორისაგან, შეწას განბასვრად თვისად და შემოკრიბა სპანი იმერეთისანი, მიეგება მანუხარ, გრიგორ დადიანის ძმა სპითა ოდიშისათა, წარმოემგზავრენ და მოვიდენ ნოლას და დაეპარკენ ლეგერცამეს ცაღით ციხისა. და სწადლად მეფესა დამსობა ნოლის ციხისა, მაგრამ რადგანც გრიგორ დადიანი და გიორგი ბიძა მისი იდგენ მამაცად და მსნელ და დამარცხეს წასრულნი ჯარნი მეფისანი იქით აქით გრიგორის და გიორგისათა. ამისთვის ველარ შემართა მეფემან და მოიგონა ესე არა მსგავსიერი საქმე: იწყო ლაშქარი გრიგორისათნა და ბიძისა მისისათნა, მადით ჩემთანა ქუთათის და იქ შეგვრათ ზიკობა შენ ჩემთვის, სოლო მე შენთვის, და მიითავლე დადიანობა. ამას არსსა ზედა ნუბას-სტა გრიგორიმ დადიანმა, და განიზრასა მეფემან ოდეს მოკვალს ქუთათის ჩემთანა გრიგორ მოკვალვ და ბიძისა მისისა და ანუ შევიპურობ, და ამას ჭარბითა წარვიდა მეფე ქუთათის. თუცადა იცოდენ გრიგორმა და ბიძამან მისმან, რომელ ცბიერებს მეფე და მიუავს დალატისათვის, გარნა იმამაცეს გული და შემდგომად რამოდენისამე დღისა წარვიდენ ესენიცა და მოვიდენ ბანძის. მუნითგან წარგზავნეს კაცი და ითხოვეს მოკვებულად მიტრეპალიტნი ორნი ქუთათელი დროითელს წერეთელი, გენათელი ეფთვიმი გურიის ერისთვის-ძე, ამასთან სასლთ-უხუცესი წერეთელი ზურაბ, და წულუკიძე გიორგი. მოვიდენ ესენი ბანძის, წარმუძღვენ დადიანსა და მოვიდენ ქუთათის სასახლესა შინა ქუთათლისასა, და ვინათგან გრძნობილ-იყო მათგან დალატი მეფისასა, გრიგორ დადიანი აღარ შთავიდა სასახლესა მეფისასა, და ბიძა მისი გიორგი შთავიდა მეფისათნა სასახურით, და სტნა ჭეშმარიტებით რომელ გამზადებულას მეფე დალატად და ნასა დამდგარნი კაცნი. მაშინ წარმოვიდა და მოვიდა გრიგორისათნა, უთსრა ცხადათ მეფისაგან დალატი. მაშინ მსწრაფელ აღმხედრდა და წარმოვიდენ და წარმოჭვექნ ზემო თქმულნი მიტრეპალიტები და თავადნი იმერელთანი, და მეფემან ვერდა შემართა დალატსა და დაუტყვეს განბასრებული და დადიანი მოვიდა ხუნის, და იმერთა მღვდელ-მთავარნი და

თავადნი განუტყვეს დიდთა მადლობითა და წარვიდენ. შემდგომად ამისა წარვიდა გრიგორი დადიანი ლეჩხუმად, მუნ მისვლასათნა მოკვება ლეჩხუმის მოურავი გელანის ქაინსრო და სრულიად ლეჩხუმი, მისცეს თიტი დადიანსა ერთ-გულეებისა და ციხენი ყოველი და დაიპყრო დადიანმა სრულიად ლეჩხუმი მეფე კერასისა თვისისა განზრასვისა აღმსრულეებმან, წარმოვიდა და მოვიდა ოჯახსა, და დაიწყო სპუბარი დადიანისადმი მშვიდობისა, ექიდამ წარვიდა ბიძა დადიანისა გიორგი და გელგანის ქაინსრო და ქმნეს დადიანისა და მეფისა შორისა მშვიდობა და წარვიდა მეფე კვლად ქუთათის. სოლო დადიანის ძე გიორგი, ბიძა დადიანისა შეიქმნა ავთ უამს ამას დღობისსა, მოიყვანეს გიორგი ზოგიშს და გარდაიცვალა მუნ წელს ქრისტესის 1799, დეკემბერსა 15. მცნობი ამისი დადიანი გრიგორ დიდთა მწუხარე იქმნა ვინათგან მოუკვდა საქმისა თვისისა გამკებელი ბიძა, წარმოიღო დიდის ზეტივით და მოასვენა საძირსა მამა ზაზათ თვისთა და დამარცხა მარტვილს შესატყროთა ზეტივითა. სოლო დადიანმა მოიმტკიცა ყოველი ოდიშისი და იქმნა დადიანად და მისა მისსა მანუხარს უბობა სალიზარტიანო და მუნ იზრდებოდა, გარდა ერთმან-ერთთანა არა მივიდოდენ და არცა იხილვადენ ურთი-ერთთა, ვინათგან იყო შური დიდი შორის მათსა მეფისა მიერ დათესლი. უამ რადენიმე თვლობა გრიგორი სამთავროსა თვისისა ნუბასა თვისისა ზედა, სა მძლავრება ყოველსა ოდიშ ლეჩხუმსა კვლად გელანის ქაინსრო. ამისთვის ვერა მომთქმელმან გელანის ქაინსროს საქციელისაგან გრიგორი დადიანმან, ესრასა მეფესა სოლომონს საიდუმლოთ, და ურთი-ერთის ზიკის შეთქმითა მოჭკვალა გრიგორი დადიანმა გელანის ქაინსრო გორდს, და უჩეტყვად შემოიმტკიცა გრიგორი დადიანმა ოდიშ ლეჩხუმი, და ყოველი მიმდგომი ქაინსრო გელანისა დაამდალა. იყენენ უამ რადენიმე სიყვარულსა ზედა მეფე სოლომონ და დადიანი გრიგორი. გარნა მეფემან არა დაუტყვეს თვისი განზრასვა და სწადლად თვისად დაპყრობა ოდიშ ლეჩხუმისა, ამისთვის კვლად მიიბიზა მამა გრიგორ დადიანისა მანუხარ და წარმოემართა გრიგორსა ზედა სპითა მრავლითა იმერელ ლეკითა, და გარდაცვლო გრიგორი და ქმნა დადიანად მანუხარ.

(შემდეგი იქნება).

გაზათთაზიდაზ ამოკრავილი აზაზი

— სახელმწიფო საბჭოს გადაწყვეტილი საქმე თავნ-ზედ. საჩუკების აღების თარაზედ. აზაზუნ, კანონად დაუდგოა, რომ საჩუკების რადიკობა სესის მიტრეპის და სესის ამღების ნუბასედ იქმნება დამოკიდებული.

— რუსეთში მედიტრანზიტის მსზრსში განუზრახავთ იმისთანავე ამხანაგობა გამართონ ზურის შენახვის და სესხის შესახებ, როგორც ფულის შესახებ სოფლის ბანკებისა. ამ ამხანაგობისთვის უწოდებიათ: „არსებითი სავაჭრობის“. საგანი ამ ამხანაგობისა ის არის, რომ თვისთა წევრთ მრუხეობენ გაჭირების დროს ზური იაფად და ადვილად. წესდებულება შეუდგენიათ, რომლისც კაცს ხელი მრუხეობა და წარუდგენიათ ფინანსთ მინისტრისათვის დასამტკიცებლად.

— ევროპის უმთავრესთა ქალაქთა შორის აი რამდენი სული იხრება თურმე რიცხვთა შუა ანგარიშით ერთს თვეში ათას სულზედ: ლონდონში—24¹/₄; ვინ-ბურგში—18³/₄; ცაზგოვში—25¹/₄; დუბლინიში—26, პარიზში—29, რომში—29, ვენაში—26, პრეზსელში—21, ბერლინიში—25, გამბურგში—23, ამსტერდამში—28, ქრისტინანიში—22, ბრესლაჰში—28, ფეშტში—38, ტურინში—24, კოპენჰაგენში—23, მუნხენში—34, ნეპოლში—30.

— ვიტებსკი შემდგარს „სოფლის მეურნეობის საზოგადოება“. ამ საზოგადოების საგანი ის არის, რომ მეურნეობის ერთმანეთს დაუხმავოს, მოუმართოს ხელი და წარმატებას მიჰსცეს ადგილობრივი მიწათ-მოქმედების წარმოება, გადავიდეს მიწის მისაღების გასაღება და მუშა ხალხის მოხება. წესდებულება ამ საზოგადოების დაუმტკიცებია კიდევ სახელმწიფო ქონებათა მინისტრსა.

— ოდესში ქალაქის გამგეობას ახალი ხარკი შემოუღია ქალაქის მცხოვრებთათვისა. ეგ ხარკი განსაზღვრულია სახლის ქირაობის ფასის კვლობაზედ, და ედებით მხოლოდ სახლის ქირით დამტკიცთა.

— შვიდს მარტს სახელოვანის გარბაზდის დაბადების დღე იყო. ამისგამო ოდესში ამ დღეს დიდი ნადიმი გაუმართავთ ოდესში მცხოვრებთ იტალიელთა და ეგ დღე უდღესსწაუღნიათ. მეთაური ნადიმობისა ყოფილს იტალიის დესპანი (კონსული) კასტელიო. წვეულება ჰქონიათ ერთს სასტუმროში, რომელსაც ჰქვანი „ხრდილოეთის სასტუმრო“ (Северная гостинница). ზალა მდიდრულად მოართული ყოფილა მრავლის ყვაკილებითა, რუსისა და იტალიის ხალხის დროშებითა. კედლებზედ ამართული ყოფილა ხელმწიფე იმპერატორის ალექსანდრე

ნიკოლოზის მის სახე, დენკადის გარბაზდისა, იტალიის მინისტრის კაურისა, იტალიის გამხრინლის მამულის შვილის მამინისა და სხვათა. მრავალი სიტუვა წარმოითქვა თურმე, მრავალი სადღეგრძელო დაილია. გარბაზდისთვის მისალოცავი ტელეგრამა გაუგზავნიათ.

— 1846 წლიდან დაწყობილი 1870 წლამდე საქართველოში დოღები იყო განწესებული მარბენადაც ცხენთა საცდელად და ჯიშის განსაკარგებლად. 1870 წ. ადგილობრივმა მთავრობამ მოსპო საქართველოში დოღები, რადგანაც აქაური ცხენების ავ-გარგანობას მაც დოღების დაწესებით არა დაეუგო რა. ესლა აქაურს უმადლეს მთავრობას გადუწვევია, რომ დოღები კვლავ იქმნან საქართველოშიაო. ამ 1877 წელს იქმნება დანიშნული დოღი. დრო და ადგილი დოღისა თავის დროზედ გამოცხადებული იქნება.

— ზუზის (აფხაზეთშია) ტყის თარბაზედ ვიღაც ო. ა. ფონ-ლიზნორტსა წინადადება შეუდგენია და წარუდგენია ერთს საზოგადოებისთვის რუსეთში, რომელსაც ჰქვანი „Общество для содѣйствія русскому торговому мореходству“. ფონ-ლიზნორტი ამბობს თურმე, რომ ზუზის ტყე 60,000 დღიურია, მშენიერი რამ არისო, დღევანდლამდე უქმად დევსო და საზინას არაფერს სარგებელს არ აძლევსო, მაშინ რომ დესცა მაც ტყეს შეუძლიან ათი ათასი თუმანი შემოუტანოს საზინასო, თუ კი საზინა ფონ-ლიზნორტისაგან შეტანილს წინადადებაზედ დადებოაო. ეგ საზოგადოება გარდა იმისა რომ ტყეს გაიტანს სამხლვართ გარედ, თავის ხომადებსაც გამართავსო შავის ზღვის პირზედ გაჭრობის სასულელადო. რომ ამ საზოგადოებამ თავისი დანიშნულება აღასრულოს, ლიზნორტის სიტყვით, ექვსი მილიონია საჭირო. ამ ფულს ადვილად ვიშოვიოთ, ამბობს ლიზნორტი, თუ მთავრობა ათს თუმანზედ ხუთს მანეთს სარგებელს აღუთქვამსო ფულის პატრონაო.

ეს წინადადება ფონ-ლიზნორტის „Общество для содѣйствія русскаго торговаго мореходства“-სა უზრადლების დიხსად უცნია და გადუწვევია რომ ფონ-ლიზნორტის წინადადება წარუდგინონ დიდს მთავარს, კავკასიის მთავარ-მმართველსა.

— მას შემდეგ რაჲი 17 აპრილის 1874 წელს ახალის ღერბის იუფლი დაწესდა ზოგიერთი ნაუბუკთა გლეხთა საქმის სასამართლონი (учрежденія по крестьянским дѣламъ) აწუბეს და სასივრუბეს უბრუნებდნენ მახივართ თუ რა აბახიანი მარკა ან ჭქონდა ჭალადს. ესლა გი, გაზუთების სიტუკით, შინაგან საქმეთა მინისტრს აუსხნია, რომ მავ სასამართლოებში საქმის წარმოება სრულად თავისუფალ უნდა იქმნასა ღერბის იუფლისაგანა.

— ინგლისის გაზეთში იწერებია, რომ ამ ცოტანს ხანში აუქციონით გაიყიდათ ერთი მუხის სის სელი (кресло), რომელსედაც თურმე ვილიამ შექსპირი იჯდა, როცა თავის სასელეკანს დრამებს ჭსწერდა. თვითონ სელი უბრალო რამ არისო, მაგრამ აუარებელი ხალხი მოაწედა სასუიდეათაო და გაყიდულა ოცდა შვიდ თუმნათ. აქავ გაყიდულა ერთი ძველად ნაბუქდი თსზულება შექსპირისა ასს თუმნად.

რედაქციისაგან

ზოგჯერ მოგვდის სოლმე წერილები, ლექსები და სხვა და სხვა კორექსზონდენტები და დამწერი გვთხოვენ ცალკე ბარათით ვაწნობოთ დაგუბუქდავთ თუ არა გამოგზავნილთა წერილთა და სხვ. რადგანაც ამ ბარათების წერას დრო უნდა და ამას გარდა არც რაიმე სასარგებლო შედეგი მოჭსდეკს, ამისათვის ჩვენ ვარჩიეთ მსუხი შეუგუთვალათ ჩვენის გაზეთის ბირით იმ მწერალთა, რომელთ ნაწერსაც კერ დაგუბუქდავთ. პირველს შემთხვევაში ჩვენს მსაუხს ვუგზავნით შემდეგ გვამთა:

1) „ქუთათურს“—თქვენი წერილი „ივერიაში“ არ დაიბუქდება. მავ გვარს უთავ-ბოლო და გამოუსადეკარს საგანს, რომელსაც თქვენ გვაუწუებთ, „ივერიაში“ ადგილი არ ექმნება არას დროს. „ივერია“ კვრთა პირის წადილს არ ემსახურება.

2) მღვდელს ს. ბ.—ს.—თქვენის თსზულების დაბუქვდის პირობას ვერ გაძლეკთ, იმიტომ რომ თვითონ

თსზულება არ გამოგზავნიათ. თუმა დაგვისსულეთ ის გვამი, რომელსაც, თქვენის სიტუკით, ის თსზულება უნდა გამოვთხოვოთ, მაგრამ არც დრო გვაქვს უკან დვენისათვის და არც ცნობა თქვენგან დასასულებულის გვამისა.

3) „უფ. მოკლევილიას“.—თქვენი წერილი და კვრედ უსაბუთოდ ღამაჩავი ზოგიერთის ავ-ზნეობასედ, იქნება ზოგიერთისათვის გამოსადეგი იყოს და არა „ივერისათვის“. თუ ადამიანს ჭკიცსავთ, მისი საბუთი, საქმე და ნამოქმედარი გვაუწუეთ. სხვა კვარ განვიცხვავ, ჩვენის თქვით ღანძლავა და ღანძლავს ჩვენს გაზეთში ადგილი არა აქვს.

4) „კონსტანტინე გეგიაძეს“.—თქვენი წერილით ნაუწეი ამბავი არ „სახლია ძველია“. თვალი დააკვირკეთ თქვენს გარემო ცხოვრების მიდინარეობას და რაც სახლი შესანიშნავი რამ ნახოთ უკვლასათვის ღირს-საცნობი, ის გვაუწუეთ: სისარულით დაგუბუქდავთ.

5) თ. ბ. უ.—ს.—თქვენი ლექსი კერ გავარჩიეთ, რადგანაც ცრუდის სელით არის გადაწერილი და რაც კი გავარჩიეთ ვცანით რომ უღმობელს ბედს თქვენთვის ჰოქნიანში ადგილი არ მოუზომავს.

6) ი. ჯ.—ს.—თქვენი წერილი უსარგებლოდ დიდია. ხალხის მატვივის დაცვა დიდი საქმეა, მაგრამ თვითონ ხალხის მატვივიც ისე დიდია, რომ იგი იმით არც ამაღლდება, რასაც თქვენ გვაუწუებთ. თქვენ მარტო ამ წერილით არ გიცნობთ: თქვენი მწერლობითი ღვაწლი ცნობილი გვაქვს. მასუსზედ არ დაგვემღეროთ და თქვენი შრომა ამის გამო არ მოგვაკლოთ.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

ტფილისში, ყველა წიგნის მალაზიებში ისე იღება:

ზოზია მეჩანგუჩი, ლეგენდა თ. აკაკი წერეთლისა. ფასა ერთი შაური.

ღამრიშიანი, ანუ ზღაპრული მოთხრობა, გამოცემა პირველი. ფასი შვიდი შაური.